

Kvalitatīva un pieejama izglītība mūža garumā

Mērķis

Izveidot vienu no labākajām izglītības sistēmām ES un kļūt par vienu no līderēm pieaugušo izglītības pieejamības un izmantošanas ziņā.

Tendences un izaicinājumi: novecošanās, izglītības kvalitāte un pieejamība

- (1) *Vienlaikus ar specifisku kompetenču un kvalifikāciju uzkrāšanu, kas nosaka cilvēka spējas iekļauties darba tirgū un veidot veiksmīgu profesionālo karjeru, izglītība ir arī cilvēka talantu, emocionālās un sociālās inteliģences un personības attīstības process. Tādēļ izglītības kvalitāte, pieejamība un saturs visos izglītības līmeņos un vecuma grupās – no pirmsskolas līdz pieaugušo izglītībai – ir Latvijas attīstības iespēja un cilvēkkapitāla vērtības palielināšanās priekšnosacījums.*
- (2) Latvijas demogrāfiskā attīstība būtiski ietekmēs arī izglītības sektoru, jo saruks skolas vecuma bērnu un tradicionālā studentu vecuma (18-24 gadus vecu) jauniešu skaits. Pēc Pasaules Bankas aplēsēm, līdz 2025. gadam skolēnu skaits pamatskolās samazināsies par aptuveni 25%, vidusskolās – par 20%, bet vislielākais kritums sagaidāms augstākajā izglītībā, kur tiek prognozēta studentu skaita samazināšanās par 40%.¹
- (3) Ienākumu nevienlīdzība un teritoriāli nevienmērīgā demogrāfiskā situācija ilgtermiņā var radīt nopietnus šķēršļus vienlīdzīgu iespēju un izglītības pieejamības nodrošināšanai. Jau vairākus gadus vērojams skolēnu atbirums skolās, īpaši pamatskolās. Izglītības procesu pametušie bērni un jaunieši nokļūst sociālā riska grupā un arī vēlāk nespēj izmantot mūžizglītības sniegtās iespējas.
- (4) Latvijas izglītības politika joprojām ir nepietiekami iekļaujoša attiecībā pret bāreņiem un cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.² Pozitīvie piemēri šādu cilvēku integrācijai sabiedrībā ar izglītības sistēmas starpniecību ir drīzāk izņēmums, nevis sistemātiski īstenotas valsts politikas rezultāts. Bāreņi un bērni ar funkcionāliem traucējumiem pārsvarā tiek izglītoti no pārējās vides nošķirtās internātskolās, un viņu iespējas iegūt nepieciešamās prasmes sekmīgai patstāvīgai dzīvei ir ierobežotas.³ 21. gadsimta izglītības sistēmas mērķis ir attīstīt cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem spēju nepārtraukti mācīties un apgūt jaunievedumus.
- (5) Inovatīva ekonomika pieprasa arvien jaunas iemaņas un kompetences, rada vajadzību atkārtoti un regulāri atgriezties skolas solā, lai pielāgotos mainīgajām darba tirgus prasībām. Arvien lielāku nozīmi iegūst tehnoloģiskā kompetence, spēja integrēt dažādu jomu prasmes

¹ Chawia, M. et al (2007). *From red to grey*. Washington, DC: The World Bank, pp. 217-261.

² Pētījums, kas atklāj problēmas cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem iekļaušanai sabiedrībā: Pomere I., et al (2007). Vientuļo vecāku, kuri audzina bērnus invalīdus, iespējas iekļauties darba tirgū un nepieciešamais atbalsts viņu sociālajai iekļaušanai. Rīga: SIA „LABA”.

³ Valsts speciālās izglītības centrs (2008). Informatīvais biļetens. Nr. 1 (1), 10. lpp. http://vsic.gov.lv/kratuve/vsic_zinas/zinas_1.pdf

un kompetences, radošas iemaņas, cilvēku un risku vadības prasmes, kā arī atvērtība starptautiskai un starpkultūru sadarbībai. Tas nozīmē, ka Latvijas konkurētspēja arvien vairāk būs atkarīga no izglītības sistēmas saiknes ar darba tirgus izmaiņām un spējas sagatavot cilvēku darbam mainīgos apstākļos visa mūža garumā.

- (6) Jau ap 2020. gadu vairāk nekā 2/3 darbaspēka būs vecumā virs 22-25 gadiem, kas ir līdz šim ierastās formālās izglītības beigšanas laiks. Tas, savukārt, nozīmē, ka izglītības sistēmai ir jāveicina mūžizglītības kultūra sabiedrībā, lai indivīdi neaprobežotos tikai ar formālās izglītības piedāvājumu, bet būtu motivēti nepārtraukti papildināt savas zināšanas un prasmes.
- (7) Pašlaik Latvijā lielākās investīcijas cilvēkkapitālā, līdzīgi kā citās Centrālās un Austrumeiropas valstīs, notiek formālās vispārējās izglītības sistēmas ietvaros, turpretī investīciju apjoms cilvēkresursu attīstībā darba vietās ir salīdzinoši neliels.⁴ Ņemot vērā, ka cilvēkkapitāla produktivitāte aug salīdzinoši lēni (90. gados ES – vidēji par 1,95% gadā), Latvijai vistuvākajā nākotnē nepieciešami nozīmīgi ieguldījumi strādājošo kvalifikācijas attīstībā arī darba vietās, lai stratēģijas pārskata periodā sasniegtu rietumvalstu dzīves līmenim nepieciešamo cilvēkkapitāla produktivitāti.
- (8) Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģijas būtiskākais izaicinājums izglītības jomā ir finanšu un cilvēkresursu efektīva izmantošana izglītības sistēmā un valstī kopumā, savietojot globālās ekonomikas prasības un demogrāfisko tendenču spiedienu ar Latvijas cilvēkkapitāla, kompetenču, jaunrades, sociālās un emocionālās inteliģences attīstību.

Prioritārie ilgtermiņa rīcības virzieni

Izglītības pieejamība un pārmaiņas izglītības procesa organizācijā

- (9) Jārada tāds vispārējās izglītības sistēmas pārvaldības modelis, kurā vecāki, mācībspēki, izglītojamie un izglītības iestādes apzinās savu līdzatbildību kvalitatīvas izglītības nodrošināšanā. Izglītības un zinātnes ministrijas loma šajā modelī kļūst koordinējoša, konsultatīva un pārraugoša, nevis pakļaujoša un reglamentējoša.
- (10) Šajā modelī svarīga kļūst vispārējās izglītības iestāžu sistemātiska sadarbība ar augstskolām, gan veidojot mācību saturu, gan sekmējot skolotāju kompetences uzlabošanu. Ir jāievieš obligāta visu pamata mācību priekšmetu apguve visās vidusskolās, lai vidusskolu beigušajiem būtu iespēja izvēlēties un apgūt jebkuru augstskolas programmu. Pirmsskolas izglītības un aprūpes nodrošināšanā nepieciešama sadarbība starp institūcijām, kas šos pakalpojumus piedāvā, vecākiem, vietējo sabiedrību un publiskās pārvaldes iestādēm, lai maksimāli uzlabotu pakalpojumu atbilstību bērna un ģimenes vajadzībām.
- (11) Latvijā pastāv nevienlīdzīga resursu sadale starp valsts, pašvaldību, kā arī privātajām skolām.⁵ Lai to risinātu, vecākiem ir jādod lielākas iespējas izvēlēties izglītības iestādi un ir jāisteno princips „nauda seko skolēnam līdz skolai”. Kā rāda vairāku ES valstu pieredze, kuponu sistēma ir viens no instrumentiem inovatīvas un eksportspējīgas skolu sistēmas radīšanai. Šāds risinājums atbilstu arī stratēģiskajam principam par lielāku pašu pilsoņu līdzdalību lēmumu pieņemšanā. Ņemot vērā ģeogrāfiski nevienmērīgo demogrāfisko situāciju, jārada īpaša atbalsta sistēma mazajām lauku skolām, lai pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem nodrošinātu skološanos pēc iespējas tuvāk dzīves vietai.

⁴ Ederer, P., Schuler, P., Willms, S. (2007). *The European human capital index: The challenge of Central and Eastern Europe*. Brussels: The Lisbon Council.

Skola kā sociālā tīklojuma centrs

- (12) Izglītības iestādēm ir jāklūst par sociālā tīklojuma centriem, kuru pārvaldībā iesaistās un sadarbojas vecāki, mācībspēki, izglītojamie, kā arī plašāka vietējā kopiena, t.sk. uzņēmēji, profesionālo un nozaru asociāciju pārstāvji. Īpaši būtiski ir iesaistīt vecākus zināšanu apguvē, jo pašlaik daudzas ģimenes Latvijā nespēj vai neuzskata par vajadzīgu līdzdarboties bērnu izglītībā. Arvien pieaugošas nodarbinātības un darba intensitātes kontekstā nevar cerēt, ka nākotnē vecāku laika un uzmanības sadalījums mainīsies par labu līdzdalībai bērnu izglītošanā. Atstājot novārtā šādus izglītību ignorējošus ģimeņu uzvedības modeļus, Latvija riskē ar sabiedrības sociālo degradāciju. Neiegūstot mūžizglītībai nepieciešamās prasmes jau bērnībā, daudzi jaunie sabiedrības locekļi var nespēt pielāgoties mainīgajām darba tirgus prasībām. Viņi nebūs pietiekami patstāvīgi un neatkarīgi, kā arī nespēs vai negribēs rūpēties par citiem aizvien novecojošās sabiedrības locekļiem un vidi kopumā. Tāpēc skolai jāklūst par integrālu sabiedrības daļu un pozitīvu pārmaiņu aģentu, nevis izolētu institūciju, kas darbojas nošķirti no apkārtējās vides.

Kontekstuāla izglītība un skolotāja profesijas maiņa

- (13) Izglītības paradigmas maiņa, paredzot lielāku izglītības sistēmas saistību ar ekonomiskajiem un sabiedriskajiem procesiem, mainīs arī skolotāja darba raksturu. Tradicionālā pieeja mācīt priekšmetus savstarpēji nošķirti, ar uzsvāru uz teorētiskajām zināšanām, jānomaina ar pragmatiskāku pieeju, kur būtisks ir zināšanu apguves konteksts.⁶ Tāpēc skolotājam ir jābūt ne tikai sava priekšmeta pasniedzējam, bet daudzpusīgai, talantīgai personībai, kura palīdz, iedvesmo, sasaista dažādas jomas, sadarbojas, sniedz padomus un organizē. Sevišķi pirmsskolā un sākumskolā izglītībai jābūt vērstai uz bērna saskarsmes prasmju, individualitātes un zinātkāres attīstību. Skolotāju sagatavošana vairāk nekā viena mācību priekšmeta mācīšanai var būt viens no risinājumiem, īpaši laukos, lai nevajadzētu slēgt skolas, veidot jaukta vecuma grupu klases, darbam ar kurām skolotājiem nepieciešams atšķirīgu prasmju kopums. Lai skolotāja profesiju izvēlētos spējīgākie un talantīgākie jaunieši, jāceļ profesijas prestižs un jāpilnveido motivācijas sistēma. Iespējams, ka sabiedrības novecošanās kontekstā vecāka gadagājuma dažādu jomu profesionāļiem būs jāpār kvalificējas par skolotājiem, kā arī pedagoģiskajā darbā būs jāiesaista pieredzējuši speciālisti bez speciālās pedagoģiskās izglītības, kas vēlas un ir gatavi dalīties savā pieredzē. Vienlaikus jānodrošina tālākizglītības programmu piedāvājums pieaugušo izglītības pedagogam – profesionālim savā nozarē, lai viņš varētu pilnveidot savas kompetences un nodrošināt kvalitatīvu priekšmeta pasniegšanu.
- (14) Nākotnē jāpalielina profesionālo asociāciju loma ne tikai mācību programmu akreditācijas procesā, bet arī mācību procesa organizācijā un īstenošanā (mācību prakses, mācekļu apmācības sistēmas, uzņēmēju kā pasniedzēju piesaiste), lielāku uzmanību veltot absolventu nodarbinātības iespējām.

E-skola un informācijas tehnoloģiju izmantošana

- (15) Informācijas tehnoloģijas ir kļuvušas par skolēnu ikdienu un interešu objektu, tādēļ tas lietpratīgi jāizmanto arī mācību procesā. Integrejot mācību procesā tālmācības elementus, izmantojot tehnoloģiju sniegtās decentralizācijas priekšrocības, iespējams ne tikai nodrošināt interesantu, interaktīvu un kvalitatīvu mācību saturu apguvi virtuālajā vidē, bet arī rast jaunas iespējas mācību procesa dažādošanai un jaunām organizācijas formām,

⁶ Cantell, H. (2006). *Sustainable education, learning processes and environmentally responsible behavior of students*. In A. Pīpere (Ed.), *Education and sustainable development: First steps toward changes* (pp. 90-100). Daugavpils: Saule.

piemēram, daļu nodarbību skolotājiem vadot klātienē, bet daļu mācību vielas apgūstot virtuālajā vidē. Tas palīdzētu piesaistīt jauniešu interesi mācību vielai un uzlabotu tehnoloģiju kompetences vispārējo līmeni Latvijā, jo iemaņas apgūtu gan skolēni, gan skolotāji. Piedaloties dažādu mācību projektu izstrādē, ekonomiskai aktivitātei nepieciešamās prasmes kopā ar skolēniem varētu rast arī viņu vecāki un vecvecāki.

Izglītošanās mūža garumā – no pirmsskolas līdz pieaugušo tālākizglītībai

- (16) Iedzīvinot sabiedrībā mūžizglītības kultūru, jāattīsta ikviena cilvēka, īpaši jauniešu, prasmes saskatīt nepieciešamību un izmantot izglītošanās iespējas visa mūža garumā. Ņemot vērā, ka Eiropas valstīs cilvēkkapitāls galvenokārt rodas un attīstās nodarbinātības procesā, indivīdiem papildinot savas zināšanas mūžizglītības sistēmā un darba vietā, pieaugušo apmācība un formālās izglītības iestāžu aktīvāka iesaiste neformālās izglītības piedāvājuma nodrošinājumā ir svarīgs uzdevums arī Latvijai.
- (17) Jau tagad liela studējošo daļa augstskolās un koledžās ir t.s. netradicionālās vecuma grupas cilvēki, t.i., vecumā virs 23 gadiem⁷. Šī tendence liecina, ka augstskolām ir iespēja attīstīt pieaugušo apmācību kā stabilu un sabiedrībai nepieciešamu darbības virzienu. Augstākās izglītības iestādēm jāseko vietējām un globālajām tendencēm tautsaimniecībā, lai spētu paredzēt un piedāvāt tādu studiju saturu un formātu, kas veicinātu indivīdu un organizāciju konkurētspēju rītdienas ekonomikā.
- (18) Visdrīzākajā laikā jārod risinājums, kā veidot saikni starp formālo izglītības sistēmu un neformālo izglītību, un pieaugušo tālākizglītību, lai tiem cilvēkiem, kuri nav gājuši tradicionālo izglītošanās ceļu, nodrošinātu vienlīdzīgas mobilitātes iespējas ne vien izglītības sistēmas ietvaros, bet arī darba tirgū.
- (19) Īpašs uzsvars jāliek uz pirmsskolas izglītību, jo valstīs, kuras mērķtiecīgi investē pirmsskolas vecuma bērnu izglītošanā un audzināšanā, ir daudz labāki skolēnu panākumi un lielāka sociālā vienlīdzība.⁸ Palielinoties vecāku noslodzei darba tirgū, ir jāveido daudzveidīgs, kvalitatīvs un visiem pieejams pirmsskolas un bērnu aprūpes pakalpojumu piedāvājums. Pirmsskolas finansējums ir jānodrošina pietiekamā apjomā, dažādojot finansēšanas mehānismus, piesaistot privāto kapitālu un vienlaikus garantējot pirmsskolas pieejamību ģimenēm sociāli un ekonomiski atstumtajās grupās.

Iespējamie risinājumi

Izglītības pieejamība un pārmaiņas izglītības procesa organizācijā

- (20) *Kuponu (galvojumu) sistēma izglītībā.* Ieviešot kuponu (galvojumu) sistēmu pirmsskolas, pamatskolas un vidējā izglītībā, tiktu īstenots princips „nauda seko skolēnam līdz skolai”.
- (21) *Obligāta vidējā izglītība.* Līdz 2014. gadam pilnībā ieviest obligātu vidējo izglītību, uzskatot sabiedrības vispārējās izglītības līmeņa celšanu par būtisku priekšnoteikumu Latvijas pārejai uz inovatīvu un radošu ekonomiku. Cilvēkam ar vidējo izglītību jāzina divas svešvalodas.
- (22) *Mazo lauku pamatskolu saglabāšanas programma.* Lai nodrošinātu visiem bērniem pieejamu 1.-6. klases izglītību pēc iespējas tuvāk mājām, nepieciešams īstenot programmu mazo lauku skolu saglabāšanai un restrukturizācijai. Jāņem vērā katras konkrētās pašvaldības vajadzības

⁷ Melnis A., Abizāre V. (2007). Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2007. gadā: Skaitļi, fakti, tendences. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 71. lpp.

⁸ OECD (2001). *Starting strong*. Paris: OECD; The Strategy Unit (2008). *Realising Britain's potential*. Pieejams http://www.cabinetoffice.gov.uk/strategy/work_areas/strategic_challenges0208.aspx

un iespējas, katrai saglabājamajai skolai atrodot piemērotāko darbības modeli. Restrukturizāciju var veikt, apvienojot klases, izmantojot īpašu metodiku darbam ar dažāda vecuma bērniem, samazinot administratīvo aparātu, izmantojot tālmācības metodes u.tml. Vecāko klašu skolēnus iespējams nogādāt skolās tālāk no mājām, izveidojot skolu autobusu sistēmu. Optimālākais lauku izglītības sistēmas restrukturizācijas plāns ir jāmodelē, izmantojot demogrāfiskās prognozes noteiktam laika periodam un vietai. Šāda veida modelēšana jāveic regulāri, lai savlaicīgi paredzētu skolu nepieciešamību un sagatavotu infrastruktūru un skolotājus.

- (23) *Izglītības iestāžu internacionalizācija.* Īstenot vidējās izglītības iestāžu internacionalizāciju – veicināt regulārus kontaktus starp Latvijas un citu valstu skolām, organizēt skolēnu un skolotāju apmaiņas un prakses programmas.

Skola kā sociālā tīklojuma centrs

- (24) *Vecāku iesaistīšanās mācību procesā.* Skolotājiem un skolu vadītājiem jāveido pēc iespējas ciešāka saikne ar skolēnu vecākiem. Saiknes veidošanai var izmantot dažādus paņēmienus – rīkojot vecāku un bērnu sapulces, svētku sarīkojumus, organizējot kursus vecākiem, ierīkojot skolā „vecāku istabu” u.tml.
- (25) *Līdzgaitnieku darba grupas.* Lai attīstītu skolēnu sadarbības prasmes, citur pasaulē skolās tiek izmantotas t.s. vienaudžu grupu metodes, kur skolēniem ir jāveic dažādi uzdevumi nevis individuāli, bet kopā ar klasesbiedriem, vecāku vai jaunāku klašu skolēniem, vecākiem, radniekiem vai vietējās kopienas pārstāvjiem.
- (26) *Brīvprātīgo mentoru programmas.* Šo programmu ietvaros pieaugušie bez īpašas pedagoģiskās izglītības var pieteikties skolās kā brīvprātīgie mentori jeb padomdevēji un pēcpusdienās vai vakaros palīdzēt bērniem, kuri to vēlas, izpildīt mājas darbus un atkārtot skolā apgūto vielu. Īpaši atbalstāma ir pensionāru iesaiste šādās mentoru programmās, tādā veidā mazinot pensijas vecuma cilvēku sociālo izolāciju un stiprinot saikni starp paaudzēm.
- (27) *Pieejami sociālo pakalpojumu un atbalsta tīkli.* Jāveicina plašāka sociālo pakalpojumu, sociālās palīdzības un citu atbalsta pasākumu pieejamība dažādām sabiedrības grupām, īpaši gados vecākiem cilvēkiem, bērniem un bērnu vecākiem. Aktīvi jāveicina nevalstisko organizāciju, labdarības un sociālo uzņēmumu darbība un jāstimulē jaunas darbības formas, piemēram, informatīvie un konsultatīvie pakalpojumi digitālajā vidē ar uzsvāri uz vietējiem sociālajiem un digitālajiem tīklojumiem. Pašvaldību sociālie dienesti jau šobrīd lielā mērā darbojas kā sociālā tīklojuma centri, piemēram, jauniešu dienas centros un vecu cilvēku aprūpē. Skandināvijā sociālā tīklojuma centru funkcijas pilda arī skolas, baznīcas un bibliotēkas.

Kontekstuāla izglītība un skolotāja profesijas maiņa

- (28) *Pirmsskolas izglītības un aprūpes kvalitāte.* Nepieciešams izstrādāt valsts stratēģiju pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērnu aprūpei un izglītošanai, ietverot arī audzinātāju, skolotāju un personāla sagatavošanas un kvalifikācijas jautājumus, uzsverot apmācības sasaisti ar turpmāko izglītības procesu un vienlīdzīgu iespēju pieejas īstenošanu. Jāparedz lielāka vecāku iesaistīšanās pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā un iestāžu darbībā.
- (29) *Zelļu jeb mācekļu programmas.* Veidot zelļu jeb mācekļu programmas izglītības iestādēs, integrēt praktiskos uzdevumus un regulāras prakses darba tirgus vidē ciešā sadarbībā ar darba devējiem, t.sk. profesionālo un nozaru asociāciju pārstāvjiem.
- (30) *Uzņēmējdarbības programmu integrācija.* Profesionālās un vispārējās izglītības iestāžu programmām ir ne tikai jā sagatavo jaunieši kā darba ņēmēji, bet arī jāorientē viņi uz

uzņēmēja karjeras veidošanas iespējām. Vienlaikus ar tādām nepieciešamām īpašībām kā iniciatīva, radošums un uzņēmējspēja skolu beidzējiem vajadzētu iegūt praktiskas zināšanas par uzņēmējdarbības uzsākšanu un vadību.

- (31) *Radoša domāšana kā mācību priekšmets.* Lai īstenotu ilgtermiņa mērķi par masveida jaunradi un radošu sabiedrību, radošums jāattīsta bērnos jau agrīnā vecumā. Vispārējās izglītības sistēmai ikvienā skolēnā ir jāattīsta radoša personība un kultūras izpratne, jo tikai izglītots indivīds būs spējīgs radīt produktus ar augstu pievienoto vērtību, izmantot alternatīvās enerģijas un modernās tehnoloģijas. Jāparedz pasākumi un jānosaka atbildīgie par interešu izglītības un radošuma veicināšanu sabiedrībā, neatstājot šī jautājumu risināšanu tikai vietējo pašvaldību līmenī.

E-skola un informācijas tehnoloģiju izmantošana

- (32) *Skolu un bibliotēku digitalizācija.* Lai nodrošinātu pieeju mūsdienīgam mācību procesam un informācijai, ir jāīsteno visu Latvijas skolu un bibliotēku digitalizācija.
- (33) *E-stundas.* Izglītības iestādēs papildus ierastajam mācību procesam jāveido tālmācības programmas, izmantojot e-tehnoloģijas. Augstskolās var veidot programmas, kas pilnībā notiek e-vidē. Skolās skolotāji var izmantot e-vidi kā papildinājumu nodarbībām skolā.
- (34) *Mācību e-grāmatas.* Mācību grāmatām un materiāliem vajadzētu būt brīvi pieejamiem arī e-vidē.

Izglītošanās mūža garumā – no pirmsskolas līdz pieaugušo tālākizglītībai

- (35) *Atvērtā universitāte.* Viens no veiksmīgākajiem pasaules tālākizglītības piemēram ir Lielbritānijas Atvērtā universitāte (*Open University*) ar visiem pieejamu e-bibliotēku un reģionāliem centriem, ko vajadzības gadījumā var izmantot arī klātienē. Studenti paši izvēlas mācību kursus, un katrā kursā ikvienam studentam ir piesaistīts mentors, parasti bijušais universitātes students, attiecīgās jomas speciālists, kurš palīdz studentam mācībās. Atvērtajā universitātē pašlaik mācās 150 000 bakalaura programmu studentu, no kuriem 70% ir nodarbināti uz pilnu slodzi, 50% studentu mācības apmaksā darbavieta, 25 000 studentu nav no Lielbritānijas, un 10 000 ir cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem.
- (36) *Tālākizglītības integrācija formālās izglītības sistēmā.* Nepieciešams nodrošināt neformālā veidā iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču atzīšanu, dodot iespēju personai saņemt formālās izglītības dokumentu, ja zināšanas, prasmes un kompetences atbilst formālās izglītības programmas ietvaros apgūtajām. Jāveido nebirokrātiska un efektīva tālākizglītības kursu novērtēšanas sistēma, lai cilvēkiem, kuri nav gājuši tradicionālo izglītošanās ceļu, nodrošinātu vienlīdzīgas mobilitātes iespējas gan izglītības sistēmas ietvaros, gan darba tirgū.
- (37) *Pasākumi komersantu izglītošanai.* Lai veicinātu ekonomisko aktivitāti un uzņēmējspēju, valsts atbalsts ir vajadzīgs ne tikai uzņēmējdarbībai, bet arī uzņēmēju izglītošanai un labās prakses popularizēšanai. Īpaša loma ir jāuzņemas nozaru asociācijām un citām uzņēmēju intereses pārstāvošām nevalstiskajām organizācijām.

Indikatori

	Sākot no	2030	Avots, gads
Bērnu skaits, kas mācās pirmskolas iestādēs (ISECED 0) 4 gadu vecumā (% no kopējā bērnu skaita)	76	>95	Eurostat, 2007
Iedzīvotāju (25-64 gadu vecumā) piedalīšanās pieaugušo izglītībā (% no visiem attiecīgā vecuma iedzīvotājiem)	6,8	>14	Eurostat, 2008
Jauniešu ar vismaz vidējo izglītību īpatsvars vecumā no 20 līdz 24 gadiem (%)	80	>90	Eurostat, 2008
Ārvalstu studentu īpatsvars augstskolās (% mācību gada sākumā)	1,24	>10	CSP, 2008/09
Augstāko izglītību (ISCED 5-6) ieguvušo skaits vecumā no 20 līdz 29 gadiem (uz 1000 iedzīvotāju)	78	>90	Eurostat, 2007